

Рівненський державний
гуманітарний університет

Студентський дайджест

Збірник наукових матеріалів
здобувачів вищої освіти

№ 6
2022

Рівненський державний гуманітарний університет
Психолого-природничий факультет

Студентський дайджест

збірник наукових матеріалів здобувачів вищої освіти

Випуск 6

Рівне, 2022

Студентський дайджест : збірник наукових матеріалів здобувачів вищої освіти.
Випуск 6. Рівне : РДГУ, 2022. 136 с.

Головний редактор :

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Виконавчий редактор :

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної колегії :

Павелків Віталій Романович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Юрчук Олена Сергіївна – здобувач ступеня PhD кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету за спеціальністю 053 «Психологія».

*Друкується за рішенням Вченої Ради РДГУ
(протокол № 11 від 24 листопада 2022 р.)*

УДК 316.61

ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ АКУЛЬТУРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ДО УМОВ ІНКУЛЬТУРАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Сова Ярослава, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 053 «Психологія», 6 курс, РДГУ

Науковий керівник : Корчакова Н.В., доктор психологічних наук, професор

Зростання масштабів трудової міграції населення України, підвищення її інтенсивності, актуалізує вивчення процесів міграції та її соціальних наслідків. У 2022 році масштабне вторгнення до України стало новим глобальним поштовхом для вимушеної еміграції мільйонів українців, що руйнує традиційні кордони між культурами, етнічними групами, мовами. Масштабна міграція, у тому числі і вимушена, актуалізує проблеми психологічної і соціокультурної адаптації мігрантів в нових умовах.

Мета повідомлення – висвітлити результати емпіричного дослідження психологічних особливостей акультурації українців, стратегій акультурації, виокремити переваги та сенситивні аспекти цього явища. Вивчаючи особливості акультурації трудових мігрантів ми зустрічаємося із розмаїттям методів, що неминуче породжує проблему вибору найбільш адекватних та перспективних для вирішення дослідницьких завдань і діагностики проблеми. Кроскультурні дослідження проводяться як у психології, так і у суміжних гуманітарних науках: соціології, культурології, культурній антропології та ін. Витоки кроскультурного дослідження, як методу соціогуманітарних наук, ми знаходимо в етнографії, етнології, культурній антропології, а також у тих загальних дисциплінах, які спрямовані «на побудову універсальних теорій суспільства, свідомості та поведінки» [2].

У таких дослідженнях проводиться порівняльний аналіз поведінки, свідомості та особливостей феноменів, що відносяться до проявів культури у різних етнокультурних групах. У цьому контексті дослідження виступають як міждисциплінарні.

У дослідженні соціально-психологічних особливостей акультурації українських трудових мігрантів взяли участь 28 респондентів, які на даний момент перебувають у різних країнах світу. Дослідження здійснювалось шляхом анкетування на платформі Google Form.

Віковий діапазон досліджуваних – від 21 до 48 років. Статеві особливості досліджуваних : у дослідженні взяли участь 21 жінка та 7 чоловіків.

Перебування респондентів у різних країнах, що виражено у відсотковому значенні подано у Рис. .1 :

Згідно отриманих даних у ході дослідження перебування респондентів у різних країнах виражено у відсотковому значенні наступним чином : Республіка Польща – 53,5 %; Федеративна Республіка Німеччина – 11 % ; Швейцарська Конфедерація – 11 %; Італійська

Республіка – 7%; Королівство Швеція – 7 %; Чеська Республіка – 3,5 %; Киргизька Республіка – 3,5 %; Королівство Іспанія – 3,5 %;

Здійснено аналіз прагнення українських трудових мігрантів щодо можливості повернення в Україну, переїзду в іншу країну, та можливості залишитись у країні в якій перебувають, результати у відсотковому значенні подано на Рис. 2 :

Відповідно до отриманих результатів, 57 % досліджуваних воліє повернутись в Україну, 29 % прагне залишитись назавжди у країні, в якій перебувають на даний час, та 16 % респондентів виявили прагнення обрати для проживання іншу країну. З огляду на це, більшість досліджуваних (57%) перебуває за кордоном задля покращення матеріального стану, або ж переїзд зумовлений ситуацією війни в Україні, з них 81 % перебувають у іншій країні від 2 до 9 місяців, 19 % перебуває у іншій країні від 1,5 до 4 років. З іншого боку, майже третина мігрантів бажають назавжди залишитись у чужій країні, з них 50 %, що перебувають в іншій країні від 6 місяців до 1 року, та 50% респондентів, що перебувають у іншій країні від 5 до 12 років. Меншість, а саме 16 % досліджуваних обрали варіант переїхати у зовсім іншу країну, з них 100%, які знаходяться за кордоном від 7 до 8 місяців.

У дослідженні групових ціннісних орієнтацій українських трудових мігрантів взяли участь 28 респондентів, які на даний момент перебувають у різних країнах світу. В основі дослідження було поставлено завдання здійснити вимірювання групових ціннісних орієнтацій у чотирьох сферах життєвої активності трудових мігрантів: орієнтацію на групу, орієнтацію на владу, орієнтацію один на одного та орієнтацію на зміни.

За отриманими в результаті дослідження даними, робимо висновки щодо вираженості серед українських трудових мігрантів наступних ступенів визначеності якостей (або рівня групової узгодженості) в чотирьох сферах життєвої активності:

Орієнтація на групу – орієнтація на себе: – взаємовиручка (46,4%) – роз'єднаність (10,7%); – підпорядкованість суспільним нормам, суспільній думці (28,6 %) – самостійність (39,9 %); – вірність традиціям (50%) – руйнування традицій (7,1%).

Орієнтація на зміни: – відкритість (21,4%) – замкненість (14,3%) – спрямованість у минуле (7,1%) – спрямованість у майбутнє (57,1%); – заповзятливість, вміння ризикувати (10,7 %) – обережність, боязнь змін (50 %).

Орієнтація один на одного: – миролюбність (57,1%) – агресивність (3,6%); – щирість (43%) – холодність (3,6%); – поступливість (14,3%) – суперництво (10,7%);

Орієнтація на владу: – законослухняність (57,1%) – схильність до того, щоб обходити закон (10,7%); – лояльність, повага до влади (46,4%) – неприйняття інститутів влади (14,3%); – дисциплінованість (42,9%) – свавілля (10,7%).

Кожна з окреслених сфер описує переконання та стереотипи повсякденної поведінки властиві досліджуваній групі в дихронності. По осі «Орієнтація на групу – Орієнтація на себе» відповіді групуються на полюсі колективізм. Колективістська орієнтація характерна для традиційних культур, в яких підтримується ідея реальності, єдності людини і світу. Основний сенс колективізму – пріоритет інтересів групи над особистими інтересами: колективіст піклується про вплив своїх рішень і дій на значиме для нього співтовариство, соціальна ідентичність є більш значущою, ніж особистісна, а базовими одиницями соціального сприйняття є групи [2]. Колективісти усвідомлюють себе членами меншої кількості груп та відчувають себе залученими в життя інших людей. Основними цінностями колективістської культури є дотримання традицій, послух, почуття обов'язку, які сприяють збереженню єдності групи, взаємозалежності її членів і гармонійним відносинам між ними. Групові ціннісні орієнтації, сформовані в дихотомії концептів, підтвердили колективістське буття групи, що пояснюється результатом їхнього досвіду існування на інших землях упродовж тривалого часу, що змушувало їх згуртовуватися [1].

Оцінюючи результати за цією шкалою, можна сказати, що досліджувані орієнтовані на групу, оскільки спостерігаємо високий ступінь вираженості якостей «взаємовиручка» (46,4 % у повній мірі, та 46,4 % у середній мірі), «підпорядкованість суспільним нормам, суспільній думці» (46,4 % у середній мірі та 28,6 % у повній мірі), «вірність традиціям» (50 % у повній мірі та 42,9 % у середній мірі); «самостійність» (39,9 % у повній мірі, 46,4 % у середній мірі), тобто поряд з високою орієнтацією на групу, українські мігранти не є залежними від групи, її впливу, вони вважають за краще все робити самим: приймають рішення, домагаються його виконання, несуть відповідальність. Колективістський спосіб суспільного устрою спрямований на інтеграцію з навколишнім оточенням, саме тому може розглядатися як один з чинників етнонаціональних відносин та залежностей.

Результати отримані за шкалою «Орієнтація один на одного» говорять про те, що на рівні перцепції мігранти налаштовані на взаємодію. Вони відзначали велику ступінь вираженості у себе якостей, що сприяють кращому розумінню один одного і взаємодії: миролюбності (57,1 % у повній мірі, 39,3 % у середній мірі), щирості (25 % у повній мірі, 57,1 % у середній мірі) й поступливості (71,4 % у середній мірі та 14,3% у повній мірі) та менший ступінь вираженості якостей, що перешкоджають цій взаємодії і взаєморозумінню: агресивності (3,6 %), холодності (3,6 %), суперництва (10,7%). Необхідно зазначити, що в уявленнях «про себе» респонденти завищують якості, спрямовані на взаємодію, і мінімізують якості, спрямовані на відкидання цієї взаємодії. Визначення своєї етної групи як толерантної дозволяє трудовим мігрантам вільно розвиватися та взаємодіяти в інкультуральному просторі, і як наслідок, функціонувати в усіх сферах життєдіяльності країни, в якій перебувають збагачуючи свою та світову культуру в цілому.

Орієнтація на зміни відповідно до «Культурно-ціннісного диференціалу» вивчалася в діапазоні «відкритість змінам – опір змінам». Виходячи з результатів, мігранти на рівні сприйняття своєї групи продемонстрували готовність до змін завдяки тому, що в «Мі-образах» актуальними виявилися «відкритість», «обережність» та «спрямованість в майбутнє». Українські мігранти впевнені, що їхня культура являє собою відкритий тип культури. «Відкритість» означає не тільки здатність і готовність брати чуже, але й щедро ділитися своїм, у процесі тривалого контакту вирівнюються культурні рівні, й тоді відбувається взаємозбагачення культур. «Відкритість» відіграє позитивну роль, вона лежить в основі таких важливих людських почуттів, як любов, дружба, симпатія, тобто виступає фактором, що стабілізує та збагачує культуру. Причинами гнучкості, спрямованості в майбутнє та обережності є зміни, що проявляються в соціальній та економічній ситуації. Невизначеність і нестійкість нинішнього положення змушує багатьох проявляти новаторський тип поведінки.

Орієнтація на владу вивчалася в діапазоні «сильний соціальний контроль – слабкий соціальний контроль». У структурі ціннісних орієнтацій досліджувані показали залежність від соціального контролю. Вони відзначили у себе вираженість якості «законослухняність» (57,1%), але водночас «схильність до того, щоб обходити закон» (10,7%). Також якість

«дисциплінованість» притаманна досліджуваним більшою мірою, аніж якість «свавілля». Взагалі, респонденти оцінюють членів своєї групи як дисциплінованих та поважають владу, що, можливо, підтверджує їхню колективістську спрямованість.

Аналіз результатів, отриманих за допомогою методики «Культурно-ціннісний диференціал», показує, що за всіма чотирма шкалами структура ціннісних орієнтацій заснована на загальному уявленні про колективістську спрямованість українських мігрантів. В уявленні про себе визначилась згода в орієнтації на групу. Водночас яскраво виражене прагнення «розрахувати на себе» у вирішенні своїх проблем говорить про те, що мігранти не будуть сліпо підкорятися груповій поведінці та слідувати за більшістю в конфліктних ситуаціях. Цей факт є важливою психологічною основою для міжгрупового балансу. Нестабільна соціально-економічна та політична ситуація посилює орієнтацію на зміни. На рівні перцепції українці налаштовані на взаємодію. Оскільки від них самих більшою мірою залежить успішний розвиток міжгрупових відносин, більш високий настрій у них на взаємодію є вельми позитивним фактором. За виміром «сильний соціальний контроль – слабкий соціальний контроль» українські трудові мігранти демонструють образ дисциплінованого, законслухняного, передбачуваного громадянина. У колективістських суспільствах внутрішньогрупові норми і внутрішньогрупові ролі відносини є мотивуючою силою, що спонукає до дії, і своєрідним фактором, що визначає напрямок дії.

У дослідженні рівня вираженості соціальної фрустрованості трудових мігрантів в умовах інкультурального простору взяли участь 28 респондентів, які знаходяться та працюють за кордоном.

Відсоткове значення вираженості та рівня соціальної фрустрованості представлено на Рис. 3. Результати отримані за методикою визначення соціальної фрустрованості в українців, що працюють за кордоном дають підстави стверджувати про наявність у більшості дуже низького рівня внутрішньої напруги, а саме 68 %, 21,5 % досліджуваних мають знижений рівень фрустрованості.

Найбільш фруструючими сферами життя мігрантів визначено матеріальне становище, 17,9% респондентів відповіли, що швидше не задоволені даною сферою, та 3,6% зазначили, що повністю не задоволені матеріальним становищем. Житлово-побутовими умовами не задоволені 7,1% респондентів, та 7,1% швидше не задоволені цією сферою. Загальною ситуацією в країні не задоволені 35,7% досліджуваних та 14,3% швидше не задоволені. Сферою побутових послуг швидше не задоволені 17,9% досліджуваних; сферою медичного обслуговування не задоволені 10,7% досліджуваних, та швидше не задоволені 25%. Проведенням власного дозвілля швидше не задоволені 17,9% респондентів. Вибором

місяця роботи швидше не задоволені 21,4% респондентів та 3,6% повністю не задоволені; 14,3% досліджуваних швидше не задоволені своїм способом життя в цілому.

Отже більшість трудових мігрантів має низький рівень фрустрованості, що свідчить про наявність у них високого рівня соціальної адаптації, а саме спрямованості на успіх та позитивного сприймання навколишнього світу. В той час, як трудові мігранти з високим рівнем соціальної фрустрованості мають негативну реакцію на неуспіх, агресивно ставляться до оточуючих та невпевнено почувають себе у суспільстві.

У дослідженні рівня та типу адаптації особистості до нового соціокультурного середовища взяли участь 28 респондентів, які знаходяться та працюють за кордоном. Типи адаптації українських трудових мігрантів подано на Рис. 4

У ході дослідження визначено рівні адаптації мігрантів, результати виражені у відсотковому значенні представлено у Таблиці 1 :

Таблиця 1

Рівні адаптації трудових мігрантів

Рівні адаптації	Наповнюваність підгруп респондентів із різним типом адаптації (у%)					
	Адаптивність	Конформність	Інтерактивність	Депресивність	Ностальгія	Відчуженість
Високий	32	-	7	-	3,5	-
Середній	68	93	89,5	36	93	36,5
Низький	-	7	3,5	64	3,5	63,5

Так, високий рівень за адаптивним типом отримали 32 % респондентів, середній рівень за адаптивним типом отримали 68 % досліджуваних. Конформний тип адаптації на середньому рівні визначено у 93% мігрантів, та у 7 % –низький. Інтерактивний тип адаптації притаманний 7% досліджуваних на високому рівні, 89,5% – на середньому рівні, 3,5 % – на низькому рівні. Депресивний тип адаптації на середньому рівні визначено у 36% досліджуваних та у 64 % – низький рівень. Ностальгічний тип адаптації характерний для 3,5% мігрантів на високому рівні, для 93% на середньому рівні, та для 3,5% досліджуваних на низькому рівні. Відчужений тип адаптації визначено у 36,5 % досліджуваних на середньому рівні, та 63,5% на низькому рівні.

За результатами дослідження переважаючим типом адаптації визначено адаптивний (50 %) респондентів. Аналізуючи результати, можна стверджувати, що у половини досліджуваних спостерігаємо особисту задоволеність, позитивне ставлення до оточуючих та їх прийняття. Ці особи перебуваючи у іншій країні почувають себе соціально та фізично захищеними, приналежними до даного суспільства та причетності до нього. Для даних

мігрантів характерним є прагнення до самореалізації, високий рівень активності, впевненість у відносинах з іншими, планування свого майбутнього, засноване на власних можливостях і минулому досвіді.

Для 6 % респондентів переважаючим типом адаптації є конформний. Мігранти із даним типом адаптації прагнуть за будь-яких умов підтримувати відносини з іншими людьми, у них наявна орієнтованість на соціальне схвалення. Особистості з конформним типом адаптації є в певній мірі залежними від групи, у них наявна потреба в прихильності та емоційних відносинах з оточуючими. Перебуваючи в іншій країні вони повністю приймають систему цінності та норми поведінки даного середовища. Поведінка емігрантів формується під впливом очікувань групи залежно від ступеня зацікавленості в досягненнях своїх цілей і від передбачуваної винагороди.

Інтерактивний тип є переважаючим для 20% респондентів, характерним для них є прийняття середовища, в якому вони перебувають, активне входження в середовище перебування. Для мігрантів із даним типом адаптації важливим є розширення соціальних зв'язків, почуття впевненості у своїх можливостях. Вони є досить критичними до власної поведінки, прагнуть реалізувати себе шляхом досягнення матеріальної незалежності. Такі особистості спрямовані на співпрацю з іншими, контролюють власну поведінку з урахуванням соціальних норм, ролей і соціальних установок суспільства, в якому спрямовані на певну мету і підпорядкування себе цій меті.

Для 24 % досліджуваних переважаючим є ностальгічний тип адаптації, аналізуючи результати, можна говорити про втрату зв'язку з культурою, співпричетності з нею у мігрантів. У мігрантів із даним типом можуть бути наявні внутрішні розлади та сум'яття, що впливає через почуття роз'єднаності з традиційними цінностями і нормативами та неможливості знайти нові. Для даних особистостей характерне відчуття того, що людина «не на своєму місці». Емоційний стан таких мігрантів характеризується мрійливістю, тугою, меланхолією, спустошеністю.

За допомогою критерію Пірсона було проведено кореляційне дослідження. Визначали показник кореляції (лінійної залежності) між двома змінними X та Y (рівнем фрустрованості та рівнем адаптивності). В результаті обрахування отримано показник кореляції -0.4549 , це від'ємний показник, що свідчить про наявність середньої кореляції. Коефіцієнт кореляції Пірсона є від'ємним, це означає наявність протилежного зв'язку: чим вище значення змінної X, тим нижче значення Y.

У цьому випадку від'ємна кореляція означає те, що із збільшенням рівня фрустрації у трудових мігрантів, їх адаптивність буде знижуватись, отже від'ємний кореляційний зв'язок свідчить про залежність між соціальною фрустрованістю та рівнем адаптації трудового мігранта.

Ефективність акультурації дозволяє зробити висновки про наявність взаємозв'язку між успішністю адаптації мігранта в іноетнічному середовищі та показниками його психічного здоров'я – якщо стрес акультурації виявився занадто важким для мігранта, психологічне здоров'я погіршується, спостерігається розгубленість, депресія, висока тривожність, апатія.

Список використаних джерел

1. Блинова, О. Є. Психологічні основи вивчення міграційної готовності [Текст] / О. Є. Блинова // Зб. наук. праць : філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – Вип.15, част.2. С. 145-156.
2. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія Навч. посіб. Київ: МАУП, 2002. 128 с.
3. Тарасюк І. В. Стратегії акультурації мігрантів у контексті міжкультурної взаємодії. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал. Острогор : Вид-во НаУОА, червень 2021. № 13. С. 20–24